

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ НЕОБХІДНОСТІ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ЧОРНОМОРСЬКИЙ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНИЙ ШЕЛЬФ»

Савіних-Пальцева Л.В.

НДУ «Український науковий центр екології моря»

Одеський державний екологічний університет

Україна має найбільшу серед Азово-Чорноморського басейну довжину морського узбережжя – 2 759,2 км і понад 72 тис. км² виключної морської економічної зони. Значну частину національного валового внутрішнього продукту формують п'ять областей України, які мають вихід до моря і займають близько 27 % її території. Більшість населення на їх території проживає на відстані не більш як 60 км від моря та тісно пов'язана з морською діяльністю. Інтенсивний розвиток промислового і сільгоспвиробництва, будівництво міст, селищ, розширення мережі залізничних і автомобільних колій, ліній електропередач і газопроводів, зарегулювання перебігу річок, осушення боліт, зрошування посушливих земель та багато інших видів діяльності призвели до значних змін ландшафтів, вплинули на екологічну рівновагу, видовий і кількісний склад флори і фауни. В приморських районах розкинулися рівнинні ландшафти степової зони, які на сьогодні майже повністю розорані. В зв'язку з цим Морською доктриною України на період до 2035 року (Постанова КМУ від 07.10.2009 р. № 1307) до перспективних напрямів розвитку охорони морського середовища віднесені:

- розвиток мережі морських об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) та акваторій із регульованою господарською діяльністю

- збереження та відтворення екосистеми, ценозів, видів рослинного та тваринного світу приморських регіонів, насамперед тих, що внесені до Червоної книги України, із залученням необхідних фінансових, наукових і технічних ресурсів;

- упровадження комплексного підходу до розвитку приморських регіонів, регулювання та планування ресурсів суші та моря як єдиної системи з урахуванням економічних і природоохоронних особливостей, диференціації та розширення екологічної мережі приморських регіонів із використанням досвіду Європейського Союзу;

- охорона приморських і морських екосистем, які відіграють важливу роль у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття в районах Чорного та Азовського морів [1].

Ефективна екологічно послідовна мережа морських охоронних природних територій Чорного і Азовського морів, в межах Прибережно-морського екологічного коридору (ПМЕК), як сприятиме, так і залежатиме від досягнення інших цілей збереження (не тільки зниження рівня забруднення, сталого управління рибальством, удосконалення законодавства і процедури його застосування, а також нарощування потенціалу) викладених в оновленому (2008) Трансграничному діагностичному аналізі Чорного моря і Стратегічному

плані дій [2], [3]. Ця робота відповідає імплементації таких міжнародних актів та актів права ЄС, як:

- Рамкова Директива ЄС про морську стратегію (2008/56/ЄС);
- Оселищна директива ЄС (92/43/ЄС);
- Стратегія створення Європейської мережі морських охоронюваних територій (ECMEN, Софія, 1995);
- Конвенція збереження біорізноманіття (CBD, Ріо-де-Жанейро, 1992),
- Протокол про збереження біорізноманіття і ландшафтів Чорного моря (2002) до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення (Бухарест, 1992);
- програми ECMEN, NATURA-2000, EECONET [4] – [9] та ін.

Процес антропізації природних ландшафтів України продовжується, і зміна екосистем набуває з кожним роком все більших масштабів, все товстішою стає Червона книга України, так як все більше видів флори і фауни потребують охорони та проведення природоохоронних заходів, тому в Україні проводиться робота із ПЗФ та формування національної екомережі України. ПМЕК – це складова частина екомережі України, яка повинна, в свою чергу, вписатися в Пан-Європейську екомережу та Європейську мережу морських охоронюваних територій. Методологічною основою повинна стати Пан-Європейська та Українська стратегії збереження біорізноманіття. Пан-Європейська Стратегія збереження біо- та ландшафтного різноманіття (PEBLDS) розроблена, як реалізація ідей Конвенції Ріо-де-Жанейро (1992 р.). PEBLDS також розглядається, як інструмент Бернської конвенції [10] – [12].

За результатами даних обліку територій та об'єктів ПЗФ, поданих Міністерством екології та природних ресурсів України станом на 01.01.2018 ПЗФ Азово-Чорноморського регіону, який включає Одеську, Миколаївську, Херсонську, Донецьку, Запорізьку області та АР Крим*, має в своєму складі 1 010 територій та об'єктів загальною площею 989 713,5445 га, зокрема 402,5 тис. га в межах акваторії Чорного моря. Відношення фактичної площі ПЗФ до загальної площі регіонів («показник заповідності») становить 6,6 %, в той час як європейські вимоги до відсотку заповідання становлять - не менш як 10 % від загальної площі. Збільшення природоохоронних територій – це вимога сьогодення і зрештою державна політика, яку ще три десятиліття тому стала визначальною для більшості провідних країн світу. Однак, фактично, національна екомережа функціонує лише на заповідних територіях (які є її базовими елементами – ядрами), перш за все, на об'єктах національного рівня, де встановлено чіткі заборони та обмеження господарської діяльності, а також створено спеціалізовані дирекції – це біосферні та природні заповідники та національні природні парки (НПП) .

У межах ПМЕК установами ПЗФ загальнодержавного значення є:

1. Дунайський біосферний заповідник (51 547,9 га)
2. Чорноморський біосферний заповідник (106 513,8 га)
3. Кримський природний заповідник (44 175 га)*
4. Ялтинський гірсько-лісовий природний заповідник (14 523,0 га)*
5. Природний заповідник «Мис Мартьян» (240 га)*
6. Карадазький природний заповідник (2 874,2 га)*

7. Опукський природний заповідник (1 592,3 га)*
8. Казантипський природний заповідник (450,1 га)*
9. Азово-Сиваський НПП (52 154 га)
10. Нижньодністровський НПП (21 311,1 га)
11. НПП «Олешківські піски» (8 020,36 га)
12. НПП «Меотида» (20 720,9531 га)
13. НПП «Тузловські лимани» (27 865 га)
14. Приазовський НПП(78 126,92 га)
15. НПП «Джарилгацький» (10 000 га)
16. НПП «Чарівна гавань» (10 900 га)*
17. НПП «Білобережжя Святослава» (35 232,15 га) [13].

Більшість із зазначених об'єктів містить ділянки морських акваторій.

Існує також ряд регіональних ландшафтних парків (РЛП), які фінансуються з обласних бюджетів: Тилігульські РЛП в Одеській та Миколаївській областях (13 954 га та 8 195,4 га відповідно), «Кінбурзька коса» (17 890,2 га), «Бакальська коса» (1 520 га)*, «Калинівський» (12 000 га)*, «Караларський» (8 806 га)*, «Тиха Бухта» (1 508 га)*, «Лисяча бухта Ечки-Даг» (1 561 га)*, «Мис Такіль» (850 га)*. Решта категорій територій та об'єктів ПЗФ, а саме такі їх категорії як заповідні урочища, заказники та пам'ятки природи, в яких не має окремого фінансування і функціонують (охороняються) за рахунок землекористувачів та землевласників, що негативно відбивається на їх стані. Однак усі ці об'єкти ПЗФ в Азово-Чорноморському регіоні досить віддалені один від одного і не поєднані між собою, тобто основний принцип екомережі, як цілісної структури охорони природних комплексів та раціонального природокористування на практиці залишається нереалізованим [14].

Враховуючи вищезазначене розглядається можливість оптимізації ПЗФ шляхом створення першого в Україні морського НПП «Чорноморський північно-західний шельф», який об'єднає вже існуючі загальнодержавні заказники загальнозоологічний «Острів Зміїний» (232 га) та двох ботанічних «Мале філофорне поле» (38 500 га) і «Філофорне поле Зернова» (402 500 га).

Створення НПП «Чорноморський північно-західний шельф» надасть змогу забезпечити дієву охорону та державний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, моніторинг стану, збереження, відтворення та стале використання (якщо використання є можливим і доцільним) унікальних природних комплексів о. Зміїний, малого та великого філофорних полів та прилеглої акваторії Чорного моря, шляхом створення нової природно-заповідної установи.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про ПЗФ України» НПП є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення та ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. На території НПП з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, їх

особливостей встановлюється диференційований режим щодо їх охорони, відтворення та використання згідно з функціональним зонуванням:

- *заповідна зона* - призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів, режим відповідає вимогам, встановленим для природних заповідників;

- *зона регульованої рекреації* - в її межах проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; у цій зоні дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок; тут забороняються рубки лісу головного користування, промислове рибальство й промислове добування мисливських тварин, інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони;

- *зона стаціонарної рекреації* - призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку;

- *господарська зона* - у її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, включені до складу парку, на яких господарська діяльність здійснюється з дотриманням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища [15].

Створення НПП «Чорноморський північно-західний шельф» забезпечить:

- виділення фінансування на утримання парку спеціалізованої адміністрації, проведення систематичних наукових досліджень, охорону та відтворення цінних природних комплексів тощо.

- наявність контролю за дотриманням природоохоронного режиму та застосування механізмів притягнення до відповідальності порушників режиму території ПЗФ;

- поліпшення стану збереження унікальних природних комплексів о.Зміїний, малого та великого філофорних полів: шельфових екосистем Чорного моря;

- організацію моніторингу шельфових ділянок, упорядкування збору та аналіз даних наукових досліджень, ведення «Літопису природи»;

- підвищення інвестиційної привабливості та сприяння розвитку екотуризму;

- сталий розвиток територій (акваторії), раціонального та свідомого природокористування, посиленню еколого-просвітницької роботи з громадськістю;

- впровадження екологічно обґрунтованих видів природокористування на територіях та акваторіях з регульованим режимом, аквакультури тощо.

Література:

1 Морська доктрина України на період до 2035 року (Постанова КМУ від 07.10.2009 р. №1307). – Режим доступу: – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF/print>. – 20.04.2019

- 2 Стратегічний план відновлення та захисту Чорного моря (BSSAP). – Режим доступу : – http://www.blacksea-commission.org/_publ-Newsletter08-UA-03.asp. – 20.04.2019
- 3 Black Sea Transboundary Diagnostic Analysis 2007 (TDA; GEF/UNDP BSERP, 2007). – Режим доступу : – https://www.researchgate.net/publication/272174016_Black_Sea_Transboundary_Diagnostic_Analysis_2007. – 20.04.2019
- 4 Directive 2008/56/EC of the European parliament and of the council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive). – Режим доступу : – <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008L0056>. – 20.04.2019
- 5 Оселищна директива ЄС 92/43/ЄЕС / Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. – Режим доступу : – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:01992L0043-20070101&from=EN>. – 20.04.2019
- 6 Стратегія створення Європейської мережі морських охоронюваних територій (ECMEN, Софія, 1995). – Режим доступу : – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_711 – 20.04.2019
- 7 Конвенція про охорону біологічного різноманіття / ратифіковано Законом N 257/94-ВР від 29.11.94 р. – Режим доступу: – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030. – 20.04.2019
- 8 Протокол про збереження біорізноманіття і ландшафтів Чорного моря (2002) до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення. / ратифіковано Законом № 685-V від 22.02.2007. – Режим доступу : – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_175. – 20.04.2019
- 9 Конвенція про захист Чорного моря від забруднення (Бухарест, 1992) / ратифіковано постановою ВР № 3939-XII від 04.02.1994 р. – Режим доступу: – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065. – 20.04.2019
- 10 Graham Bennett, Council of Europe. Committee for the Activities of the Council of Europe in the field of Biological and Landscape Diversity. – Режим доступу : – <https://books.google.com.ua/books?id=nLSUQS4AmGIC&pg=PA85&dq=ECMEN&hl=ru&sa=X#v=onepage&q=ECMEN&f=false/> – 20.04.2019
- 11 Розбудова екомережі України (Науковий редактор: Ю.Р.Шеляг-Сосонко). - Київ: Техпринт. - 127 с.
- 12 Національна доповідь щодо формування національної екомережі / Сайт Мінприроди України. – Режим доступу: – www.menr.gov.ua/...ta.../NDR_Nac_Dop2010.doc. – 20.04.2019
- 13 Екомережа Азово-Чорноморського природного коридору / Під ред. Л. Д. Проценка. – К. : Хімджест, 2012. — 60 с.
- 14 Розбудова екомережі України (Науковий редактор: Ю.Р.Шеляг-Сосонко). - Київ: Техпринт. - 127 с.
- 15 Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. № 2456-XII. – Режим доступу: – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>. – 20.04.2019.